

karskoga primorja, Imotske krajine te Vrgorca s okolnim župama. Ta je građa pohranjena u Staroslavenskom institutu u Zagrebu, a digitalizirao ju je Boris Doliner. Njoj su pridodana 32 primjera koje su prikupili Ivana Babić, Mario Cikojević, fra Ivan Čupić, fra Stipica Grgat, Nikolina Luketić Delija i Aleksa Srzić. Sve napjeve transkribirao je fra Stipica Grgat te napisao iscrpne komentare za svaki od njih i izradio njihove analitičke prikaze. Kao i u prethodnim izdanjima, komentari su napisani prema bogatim arhivskim izvorima uz temeljit kritički aparat i sadrže važne etnološke, etnografske i etnomuzikološke podatke. Utvrđeni raspored građe, koji se slijedi i u ovom svesku, proširen je popisom napjeva prema sadržaju i funkciji njihovih tekstova iz svih triju objavljenih svezaka, zorno otkrivajući prikupljeno bogatstvo inačica oblika.

Teško je pisati prikaz ovakvoga izdanja bez ponavljanja već rečenoga u prikazima prethodnih svezaka, pa na ovom mjestu valja još jednom istaknuti jednostavniji način zapisivanja napjeva, koji omogućava širemu krugu korisnika i promicatelja ovoga pjevanja lakše shvaćanje, pa time i lakšu praktičnu primjenu zapisane građe, za razliku od detaljnih zapisa (poput Bartókova načina zapisivanja) koji bi znatno suzili praktičnu primjenu. Zborniku je priloženo 146 snimki napjeva, dvije trećine transkribirane građe, koje je, kao i u prethodnim svescima, kvalitetno obradio Mario Božić.

U recenziji drugoga sveska ovoga izdanja slikovito sam usporedio tradicijsko pjevanje u Dalmaciji s njezinim suhozidima, koji plijene pozornost zbog ljepote elementarne snage iz koje se razvija mnoštvo raznolikih oblika. Za njihovo očuvanje potrebna je trajna skrb cijele zajednice, što bitno otežava i narušava promijenjen način života i znatno smanjenje stanovništva na lokalitetima u kojim je prikupljena ova građa. Tiska-

ni mediji knjige i tonskih zapisa u izdanju Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja nisu samo »snimka« prošle baštine i prekinute tradicije crkvenoga pučkoga pjevanja, nego nužan preduvjet za njezino očuvanje, jer upravo oni omogućavaju njezino »drugo postojanje«, ne više samo u usmenoj predaji. Usmena predaja još uvijek živi u neprekinutom, ali otežanom modelu tradicijske prakse znatno smanjenoga opsega, ali ponegdje, zahvaljujući upravo istraživanjima i izdanjima *Tradicijiskoga crkvenoga pučkoga pjevanja u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja*, ova baština ponovno oživljava.

doc. dr. sc. Vito Balić

Verba volant, scripta manent

Verba volant, scripta manent, veli latinska poslovice. Njezinu je istinitost na razne načine povijest opravdavala i pokazivala važnost zapisa, i tekstualnih, a u novije vrijeme i digitalnih. Načini pisanoga prilagođavali su se kroz povijest. Tako, osim doslovno pored perom pisanoga, i drugi načini zapisa – u kamenu, na slikarskom platnu, ili u novije vrijeme na digitalnim medijima. Nije im svrha bila samo nešto sačuvati, neku mudrost, ljepotu običaja, prenijeti neku poruku ili vrijednost, nego i poučiti, izraziti dio identiteta bilo pojedinca bilo zajednice. Time se na svojevrsan način zaokružuje svrha svega onoga u što je uložen trud, a njegovi rezultati u prvi mah vidljivi kao pisani, slikani ili možda zvučno snimljeni, tek su prva generacija plodova. U trenutku kada dolazi na svjetlo dana svakako najupečatljivija, a možda takva i ostane. Svakako vrlo vrijedna i specifična.

Takav je, možemo kazati, i treći svezak monumentalne edicije *Tradicijisko crkvenno pučko pjevanje u Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja*. Iako ovdje nisu samo riječi, nego riječi na uzvišeni način izgovorene, tj. pjevane, ono što je ovdje zapisano pomoći će ne samo da

scripta manent, da riječi ostanu, nego da riječi koje se pjevaju uzdignu duh onoga koji ih sluša. Kažemo li da je ova knjiga kruna prvih dviju, kako se nerijetko slične stvari predstavljaju, bili bismo nepošteni i neodređeni, jer su sva tri sveska organski povezana: svaki je kruna mukotrpnoga rada – na prvom sam svesku surađivao, pa to mogu iz prve ruke posvjedočiti – i svaki bi svezak možda najbolje bilo opisati kao dio jedinstvenoga tijela. Prvi je svezak izašao još 2011., drugi 2015., a konačno je svjetlo dana sada ugledao i posljednji. Taj treći svezak, kako je predstavljeno u uvodu fra Stipice Grgata, glavnoga urednika, ali i praktičnoga *spiritus movens* cijeloga projekta, uglavnom se usredotočio na arhivsku građu. Mnogo materijala pronađenoga u arhivima obrađeno je po zahtjevima ne samo muzikologije i pripadajućih metodičkih sustava nego se vodilo, kao i u ostalim svescima, računa i o liturgijskoj metodologiji. Najprije su predstavljeni napjevi misnoga ordinarija – onih dijelova koji su pronađeni i sačuvani. Negdje je potpun misni ordinarij, a negdje, nažalost, djelomičan. Za dijelove koji nedostaju netko bi mogao reći i da su izgubljeni. Sa strogo znanstvenoga stajališta, doduše, to ne možemo niti smijemo kazati, jer je moguće da se u nekim drugim okolnostima i u drugo vrijeme ponovno nešto pronađe, zvučni zapis, ili čak notni i slično. Isto vrijedi za sve ostale napjeve koji su predstavljeni u knjizi, jer uvijek je moguće da nešto neočekivano dođe na svjetlo dana.

Nakon zapisa pjevanih misa dolaze napjevi za službu riječi i za euharistijsku službu, a potom slijede napjevi za različita vremena liturgijske godine. Služba riječi kao jedan od temeljnih dijelova euharistijskoga, ali i svakoga liturgijskoga slavlja, na ovaj način još više dolazi do izražaja. Primjetno je mnogo više napjeva čitanja – štenja od napjeva evanđelja, iako su evanđelja temelj liturgije riječi i najvažniji tekstovi koji se čitaju u litur-

giji. Razlog je tomu jednostavan: čitanje evanđelja u liturgiji pridržano je đakonu ili svećeniku, a oni su sasvim sigurno češće rabili gregorijanske napjeve, dočim su čitači koji su bili laici, štenja – uglavnom poslanice, pjevali na pučki način. Nakon toga, slijedeći tematske i metodičke postavke, dolaze napjevi božićnoga vremena kao i oni za korizmu i Veliki tjedan. Iako mogu izgledati kao posebnost, ili čak zanimljivost, kao napjevi Velikoga tjedna doneseni su i paraliturgijski napjevi za *Gospin plač*. Premda nisu liturgijski, u općem kontekstu Velikoga tjedna, itekako pripadaju pučkomu izričaju vjere i pobožnosti, pa se na neki način – držim da nije pretjerano kazati – pritetjelovljuju samoj liturgiji Velikoga tjedna. Uostalom edicija, kako joj i naslov kaže, nije obradila samo ili isključivo liturgijsko pučko pjevanje, nego crkveno, što je i kao *terminus technicus* nešto širi pojam. Napjevi za slavlje svetaca nešto su manje brojni – uglavnom zato što su melodije napjeva, što se danas može lako utvrditi, nerijetko iste. Imajući u vidu da su u mnogim župama, ne samo u onima povjerenima Provinciji nego i u drugim župama koje drže biskupijski svećenici, napjevi vrlo slični, gotovo identični, to i ne čudi. Potom su doneseni napjevi za sprovodne obrede. Među njima su brojnija tzv. odrješenja, a zatim je i posljednica *Dan od gnjeva (Dies irae)*. Osim evanđelja i čitanja te evanđeoskih hvalospjeva koji su još i dandanas također dio sprovodnih obreda na mnogim župama, tekstovi dvaju spomenutih napjeva vrlo su dramaturški upečatljivi, i možda ostavljaju veći dojam na sudionike obreda, pogotovo kada se ta dramatičnost i snaga izražavaju pjevanjem. Stoga bih dodao da nije neobično što su takvi napjevi i na prijašnje skupljače crkvenih pučkih napjeva ostavljali dojam pa su ih marno snimali i bilježili te tako sačuvali.

Pri kraju zapisanih napjeva donose se još neki napjevi koji su izraz pučke po-

božnosti, ali ih nije jednostavno klasificirati i svrstati u neku već postojeću grupu. Njima su pridodane i naricaljke na sprovodima kao i kolende, koje isto tako nisu liturgijski, pa čak ni strogo gledano crkveni napjevi. Doduše, i jedni i drugi usko su vezani i uz same liturgijske čine (naricaljke) i uz velike blagdane i liturgijska vremena (kolende). Kao takvi su bili ili negdje još jesu neizostavan dio bilo sprovoda bilo proslave Božića i nove godine.

Notni zapisi bili bi nepotpuni ili, možda je bolje kazati, manje precizni, bez dodatnih pojašnjenja i napomena koji su doneseni u drugom dijelu sveska. Napomene su, naravno, uglavnom muzikološke prirode, ali je očigledna nakana priređivača da osim toga elementa povede računa i o njihovu liturgijskom, ali i povijesno-zemljopisnom kontekstu. Također je vidljiva nakana da se djelo približi svima, a ne samo eventualno »ciljanoj« grupi glazbenika i muzikologa. U tu svrhu nije neobično što se manje ili više donose i povijesni prikazi župa u kojima su napjevi pjevani.

Kako rekosmo, uz prethodna dva sveska edicije *Tradicijsko crkveno pučko pjevanje u Provinciji Presvetoga Otkupitelja* novoobjavljeni treći upotpunjuje cjelinu. Sva su, dakle, tri sveska jedinstvo koje je potrebno tako i gledati. Rad i napor koji je uložan da bi treći svezak ugledao svjetlo dana – pogotovo u arhivima, zaista je golem. Onima koji su strpljivo izvlačili pjevanu riječ Gospodnju, ali i riječ Crkve (!) na svjetlo dana, možemo zahvaliti i učiti od njih, da se ovakvi napori višestruko isplate. Ne u materijalnom smislu jer je to mnogo više od puke materijalne vrijednosti, dapače u tom je smislu neprocjenjivo. Ova tri sveska, odnosno cjelokupna edicija ponudila je nešto što ubrzana dinamika suvremenosti zaboravlja: snagu i produhovljenost čovjekovu koju može imati i potpuno osjetiti samo u izravnom odnosu s Bogom.

dr. sc. Domagoj Volarević

SMOTRA ZBOROVA ĐAKOVAČKO-OSJEČKE NADBISKUPIJE U SLAVONSKOM BRODU

Susret i smotra crkvenih zborova Đakovačko-osječke nadbiskupije održani su u subotu 15. listopada 2022. godine u Pastoralnom centru župe Gospe Brze Pomoći u Slavonskom Brodu. Nakon uvodne riječi voditelja Ureda za crkvenu glazbu mo. Ivana Andrića slijedilo je euharistijsko slavlje koje je predvodio kancelar nadbiskupijskoga ordinarijata preč. Drago Marković. Uz župnika Anđelka Cindorija koncelebrirali su vlč. Josip Matanović, vlč. Robert Farkaš, vlč. Luka Ćosić, vlč. Krešimir Iljazović i vlč. Blaž Jokić.

U homiliji je kancelar Marković promišljao o ljepoti, snazi i važnosti crkvene glazbe u životima vjernika, podsjetivši kako je kršćanska zajednica u povijesti upravo kroz pjevanje isповijedala svoju vjeru. »Budući da svoje glasove kao vjernici posuđujete odnosno stavljate u sredstvo naviještanja riječi Božje, svjesni ste da vaše crkveno pjevanje nikada nije svrha sebi nego je rođeno iz molitve, pobožnosti i vjere te uvijek naš odgovor na Božju ponudu ljubavi«, istaknuo je propovjednik.

Govoreći o crkvenoj glazbi naglasio je da je ona uvijek u službi naviještanja i davanja pohvale Bogu. »Kršćansko bogoslužje podrazumijeva zajedništvo, proslavljanje Crkve, anđeoskih korova i hodočasnika na putu prema nebeskomu Jeruzalemu. Ljepota svete glazbe počiva na analogiji, sličnosti ritmičkih i harmonijskih zakona svemira. Crkvena glazba nužno treba imati evangelizacijsku moć. Ona je izraz slave Božje i čovjekove vjere. Tko pjeva, ne uljepšava liturgiju nego je njezin sustvaratelj. Crkvena je glazba izraz i odraz Božje prisutnosti među nama. Ona je uzvišen govor Boga i čovjeka.

Pjevajući razvijamo osjećaj za sveto, lijepo, vrijedno i božansko. Neka sveta glazba u vašim kršćanskim životima

